

Pospíšil, Ivo

Ve znamení Ľudovíta Štúra: pohľad zvnějšku : české komentáře k některým knihám štúrovského roku

In: *Poetika prózy v česko-slovenských souvislostech : kolektivní monografie*. Pospíšil, Ivo (editor); 1. vydání Brno: Jan Sojnek - Galium, 2016, pp. 233-242

ISBN 978-80-906183-3-6

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81624>

Access Date: 21. 03. 2025

Version: 20250314

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Ivo Pospíšil (Brno)

Ve znamení Ľudovíta Štúra: pohled zvnějšku. České komentáře k některým knihám štúrovského roku

Abstrakt

Autor přítomného kritického přehledu slovenských publikací věnovaných Štúrovi výročí roku 2015 posuzuje jak jedinou edici (*Das Slawenthum und die Welt der Zukunft* pořízená z druhého ruského překladu), tak jedinou vědeckou práci, jejímž autorem je maďarský badatel, tak esejisticky koncipované svazky slovenských autorů inspirované Štúrovým myšlenkovým a literárním odkazem. Dochází k názoru, že jubilejní rok nepřinesl nové, hodnotné práce, spíše variace na dané téma, snad s výjimkou maďarské práce a knihy Dany Podracké, nebo i některých textů ze svazku *Štúdie a eseje*. Publikace většinou nemají komparativní charakter a jen zřídka zapojují neslovenské autory. Takřka nulová je česká participace.

Klíčová slova: výročí Ľ. Štúra, trs slovenských publikací, jedna edice, sborník esejů, jedna vědecká studie, pestrá paleta názorů, slabá kreativita

Abstract

In a Sign of Ľudovít Štúr: a View from Outside. Czech Comments on Some Books of Štúr's Year

The author of the present critical outline of Slovak publications devoted to Štúr's anniversary of 2015 evaluates both the only edition (*Das Slawenthum und die Welt der Zukunft* based on the second Russian translation) and the only scholarly work whose author is a Hungarian researcher as well as the volume of Slovak authors conceived in essayistic style inspired by Štúr's heritage of literature and thought. He comes to the conclusion that the jubilee year did not bring any new, valuable works, rather variations on the given subject, perhaps except a book by a Hungarian author and that of Dana Podracká, or some texts from the volume called *Studies and Essays*. Most publications have not a comparative character and only rarely integrate non-Slovak authors. The Czech participation is close to zero.

Key words: Ľ. Štúr's anniversary, a cluster of Slovak publications, one edition, one research study, a varied range of opinions, weak inventiveness

Slovensko a svet budúcnosti. Posolstvo Slovanov z brehov Dunaja od Velislava Ludevíta Štúra. Slovenský preklad z ruského originálu. Nitrava, s. t. o., prel. Helena Tišková, Nitra: Nitrava, 2015.

Hned na počátku spolu s přivítáním vydání tohoto textu, jehož historický význam nelze pominout, dvě výhrady: samozřejmě že nejde o překlad ruského originálu, neboť, jak je všeobecně známo, Štúrův originál byl německý. První a zatím poslední překlad do slovenštiny z německého originálu je z roku 1993, první a zatím, poslední vydání originálu je z roku 1931. O tom se na Slovensku, jak uznávají i slovenští badatelé, ale změnit to asi nechtějí, raději mnoho neví. Prvním editorem originálu tohoto Štúrova spisu *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft, Botschaft eines Slowaken vom Jahre 1855 an alle slawischen Völker* byl totiž český rusista a slovakista Josef Jirásek (1884–1972)¹, člen Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě, kde v meziválečném období žil a působil, později spojený s Prahou a Brnem.²

Bratislavská edice Josefa Jiráska je v mnoha ohledech pozoruhodná. Jednak tím, že vyšla jako druhý svazek edice *Prameny Učené společnosti Šafaříkovy* v Bratislavě, nositelce prvorepublikového českoslovakismu a českého vlivu v slovenské metropoli, jednak tím, že edici kromě J. F. Babora a O. Sommera pořádal Albert Pražák. Kromě Ministerstva národní osvěty a Ministerstva zahraničních věcí jsou adresáty Jiráskových důků kromě A. Pražáka také V. A. Francev, druhy profesor ruské Varšavské univerzity, později Univerzity Karlovy, jenž svou knihovnu věnoval knihovně Slovanského semináře Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, R. Holinka a Š. Krčméry (a ovšem, jak to tak bývá, autorova manželka Blažena). To jsou věci nedůležité jen zdánlivě, neboť ukazují na motivační podloží edice a také na to, jaký význam jí byl tehdy přikládán.

První originální vydání známého Štúrova spisu je opravdu parádním Jiráskovým dílem. Jirásek především pochybuje o autenticitě ruských vydání V. Lamanského (1867) a K. J. Grotta a T. D. Florinského (1909): „*Pokud se týče překladu a obsahu, vzbudilo dílo po vydání druhého překladu mnoho pochybností. Především byly nápadné značné rozdíly mezi oběma překlady. Druhé vydání pozměňuje totiž nejen na některých místech smysl slovný i větný, avšak doplňuje první vydání i řadou přidaných vět, a to někde i takových, jimiž se Štúrova přichylnost k carismu ještě zdůrazňuje.*“³ Právě z tohoto překladu z vydání Grottova a Lamanského je pořízen tento slovenský překlad: ale to je spíše záležitost textologů a translatoologů. Jinak řečeno: je to první vydání V. I. Lamanského (1833–1914) z roku 1867 a druhé ruské vydání v redakci K. J. Grotta

¹ Srov. FRANTA, V. – POSPÍŠIL, I. *Josef Jirásek jako rusista, slovakista a umělec slova*. Seminář filologicko-areálových studií, Ústav slavistiky, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2009.

² ŠTÚR, L. *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft. Slovanstvo a svět budoucnosti*. Na základě německého rukopisu vydal v původním znění, s kritickými poznámkami a úvodem Dr. Josef Jirásek. Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě výtiskla Státní tiskárna v Praze, Bratislava, 1931.

³ FRANTA, V. – POSPÍŠIL, I. *Josef Jirásek jako rusista, slovakista a umělec slova*. Seminář filologicko-areálových studií, Ústav slavistiky, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, s. 3–4.

a T. D. Florinského z roku 1909, z něhož byl pořízen tento slovenský překlad spisu, jímž Štúr vstoupil do evropského povědomí coby utopický vizionář, jednající pod silným vlivem carského aktivisty protojereje Michaila Fjodoroviče Rajevského (1811–1884).⁴

Jako první ještě hluboce za minulého režimu a zcela otevřeně psal o Štúrově traktátu i o jeho vztahu k Rajevskému a komunismu Frank Wollman ve spise *Slavismy a antislavismy za jara národů* (1965, 1968). To, co Štúr navrhuje, je známo: vytvoření jednotné slovanské říše na čele s Ruskem, jeden jazyk – ruský, jedno náboženství – pravoslavné křesťanství, jedna vláda – autokratický car. Kalkul byl zcela reálný? Traktát začal Štúr psát pravděpodobně ještě před Krymskou válkou, kdy se zdálo docela dobře možné, že Rusko definitivně zlomí moc Osmanů, dobude Cařihrad, osvobodí balkánské Slovany a vykročí k tomu, co Štúr ve svém spise líčí. Štúr, který vytvořil po úpravách dosud platnou normu spisovné slovenštiny, píše jako uherský Slovák tento spis německy, později vychází poprvé ve dvou ruských vydáních, v roce 1931 poprvé v německém originále v Československu v Bratislavě v edici Josefa Jiráska s českými poznámkami: již to stačí, aby spis a vše kolem něho vzbudilo pozornost.

Překlad druhého ruského vydání (1909) je tedy pozoruhodný hlavně jako reflexe tehdejší ruské situace: 60. léta 19. století (tehdy vychází traktát v Rusku poprvé) těsně po zrušení nevolnictví (podle juliánského kalendáře 19. 2. 1861) Alexandrem II., kdy se ruská společnost opět pozastavila v svobodomyšlném rozběhu, ale kdy to, nad čím se Štúr mučivě zamýšlel jako nad problémem, tedy ruské nevolnictví (ostatní Slované je již dávno neměli), již padlo. Druhé vydání (1909) zase těsně po porážce první ruské revoluce, kdy se tzv. společenské elity odvrátily od revolučního procesu 19. století, od realistické literatury, která podle D. S. Merežkovského sloužila politice, byla utilitární, od pozitivismu, liberalismu a kritiky církve až ateismu zpět k pravoslavné tradici, k tradici autokracie, byť omezené, jež nejlépe vyjádřil revizionistický sborník *Vechi* (Milníky) vydaný téhož roku 1909. Nikoli náhodou knihu vydala Společnost obránců ruské historické osvěty (kultury) na památku cara Alexandra III, známého potlačovatele narodovolského terorismu, s nímž se však svezlo i vše pokrokové, vydatného podporovatele pravoslavné církve a budovatele jejích chrámů po celé Evropě. To vedlo náboženské filozofy, z nichž někteří se předtím museli odvrátit dokonce od umírněného marxismu, ke koncipování mesianistické role Ruska. Štúr tím vlastně tak trochu „šlápl na hrdlo vlastní písni“ (Majakovskij): ve svém projektu musí jít proti vlastnímu projektu spisovné slovenštiny, když jde o potlačení samostatných slovanských jazyků, když se vše má vlévat do ruského moře. K tomu však Štúr dospívá po poměrně hluboké, relativně pečlivé, doslova politologické analýze, v níž musí argumenty odmítnout slovanskou říši jako federaci, vyřadit z kandidatury na slovanského mesiáše Polsko, zkritizovat germanizované a Rakousku loajální Čechy,

⁴ Viz naši recenzi slovenské publikace *Kontaktologická studie o vlivném Rusovi a štúrovské souvislosti* [DANIŠ, M. – MATULA, V. M. F. *Rajevskij a Slováci v 19. storočí*. Bratislava: Katedra všeobecných dejín, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2014]. In: *Slavica Litteraria*, roč. 17, 2014, č. 1, s. 276–283.

překonat pachut' ruského nevolnictví, a tak uvidět Rusko jako jedinou možnost. Abychom byli spravedliví: spíše než dokonalost Ruska ho k tomu vede kritika Západu a jeho vývoj, za jehož vyústění pokládá zcela přirozeně komunismus – to byl ostatně důvod, proč spis nebyl před rokem 1989 u nás vydáván.

Vraťme se však k tomuto slovenskému překladu. Především již J. Jirásek ve své bratislavské edici upozornil, že ruský překlad neodpovídá německému originálu. Vydat překlad z ruského překladu tedy automaticky znamená komentovat jeho vztah k německému originálu a tehdejší ruskou situaci. Je škoda, že slovenští filologové, historici a politologové, kteří v roce 2015 zaplavili slovenský knižní trh sadami svých často velmi dobrých výtvorů (viz dále) nespojili své síly, aby konečně nově vydali: 1) německý originál, 2) ruský překlad, resp. obě vydání, 3) slovenský překlad z roku 1993 nebo zcela nový z německého originálu, 4) slovenský překlad ruského překladu s kritickým komentářem. K realizaci tohoto projektu přejeme budoucím editorům hodně sil. Tento překlad není nejhorší a celý záměr třeba ocenit. Ale nutno radikálně zapojit korektorské pero, zejména pokud jde o ruské přepisy a komolení jmen (E. Sue je tu „Sju“, Josef Dobrovský je Dobrovodský).

Hlboký lov (slov). Kolektív autorov. Ed. Miroslava Vallová. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015.

K Štúrovu výročí editovala ředitelka bratislavského Literárního informačního centra svazek pojmenovaný podle básnického textu Míly Haugové: „*Jazyk je pokus ako si znova / získať Boha.*“⁵; takových textů básnických, prozaických, úvah a gnóm je ve svazku řada a editorka tu měla docela šťastnou ruku. Knihu prolnutou výroky L. Štúra a jiných uvádí Štúr Jána Buzássyho, pak následuje nápaditá úvaha-esej „*o Ludevítovi, ktorý sa na chvíľu vrátil*“ v podobě *Slovenského slovníku z literatúry aj nářečí* (Slovensko-český diferenciální), kde autor našel dávno zapomenuté výrazy (azdajný, habrdina, sklabin, zmrk aj.); etudu o jazyku píše poeticky Ján Gavura, o Mile Haugové už byla řeč, Miroslav Brück básní o modranském létě („*skok do večnosti trvanie / platnosť každého slova*“⁶). Peter Macsovszky píše svou vlastivědu jako textovou koláž, Peter Šulej v poněkud útočné básni spojuje minulost a aktuální i technologickou přítomnost s kritickým ostnem. Marián Grupáč je spíše laskavý, i když i on aktualizuje („*Dnes je Štúr opäť a stále moderný. Vznešený hipster*“⁷), Anna Ondrejková se vrací do roku 1856, konečně v rusisticky pojatém pojednání *Štúrov dom* Eva Maliti Fraňová se výrazněji dotkla traktátu *Das Slawenthum...*, Ján Zambor zbásnil „*príbeh národa, príbeh rečí*“ (je také součástí jeho nové básnické sbírky, o níž píšeme jinde), Ján Kuniak se vrací k Štúrově smrti.

⁵ VALLOVÁ, M. (ed.). *Hlboký lov (slov)*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015, s. 29.

⁶ *Ibidem*, s. 40.

⁷ *Ibidem*, s. 61.

Nakonec jsme si ponechali možná to nejlepší nebo alespoň nejkomunikativnější. Anton Hykisch v historickém exkurzu vidí Štúra jako muže činu a realisticky resumuje: „Nevyhrali sme zápas s neúprosne plynúcim dejinným časom. Ale – vďaka Ludovítovi Štúrovi – sme zápas ani neprehrali. Slovenský zápas s časom pokračuje a dotýka sa každého z nás.“⁸ A Anton Baláž v pojednání *Dubčekov Štúr* mapuje události z 60. a 90. let jako zápas o slovenskou národní a státní identitu; editorka Miroslava Vallová uvádí, že „aby človek mohol žiť v súlade sám so sebou, cítil potrebu kontrolovať svoje územie. Aby ho mohol držať pod kontrolou, musí si svoje územie ohraničiť. Až potom ho môže ovplyvňovať a meniť.“⁹ Mária Bátorová to na konci svého textu shrnula takto: „Veril v čin, ktorý pochádza zo slova, veril v žriedlo, ktoré pod jeho rukami vytrysklo z tejto zeme! Veril v ľudí, ktorí majú zmysel pre spravodlivosť a právo, ľudí z rodu záchrancov ľudských práv ako bol Bjørnstjerne Bjørnson a iní a mnohí z radov vlastných. Nemáme tu na mysli hrubých nacionalistov, ktorí vždy skôr škodili, ako pomohli. Máme na mysli vzdelancov, lebo čin je prvotne najmä kvalitné vzdelanie, ktoré nezabúda na vlastnú zem a venuje sa nielen sobeckým, teda roztriešteným, ale zjednoteným silám pre stavanie aj nadosobných cieľov! Štúr sa aj mýlil, keď zrejme v absencii inej možnosti v bezvýchodiskovosti oslavoval a privolával pre nás ruskú občinu, ktorej ideály v praxi v Rusku a ani inde neexistovali. Jeho zásadným prínosom bola však osvietená viera v emancipáciu ľudského a spoločenského ducha, vo vytvorenie novej obrodeneckej spoločnosti. V tomto pokračujeme, aby sme nezostali, kde sme!“¹⁰

Je podivné, že Slováci a Češi se nevěnují svým velkým osobnostem vzájemně: stalo se jakýmsi nepsaným zvykem, že státní hranice mohou být i hranicemi kultury – až na světlé výjimky: nejde o to, tyto osobnosti diplomaticky chválit, naopak je uvidět kriticky a zvnějšku, jako Štúra uviděl maďarský historik József Demmel. Škoda, že nevznikl také nějaký česko-slovenský štúrovský projekt. Už proto, jaké kontroverze jeho spisovná slovenština vzbudila mezi Čechy, ale ještě ostřeji u jeho vlastních krajanů. Nemluvě o tom, že Štúrovo dílo nelze omezit jen na spisovnou slovenštinu.

Dana Podracká: *Zatykač na Štúra. Ilustrácie Svätopluk Mikyta. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015.*

Básnířka a psycholožka se nezapře, ani její duchovní vidění Ludovíta Štúra. Pěkná knížka, nápaditá, skládanka autonomních kapitol s povlovně gradujícím poselstvím křesťanství a duchovnosti až k vizi duchovního státu, aniž cokoli podstatného retušuje, včetně jeho slavofilského spisu o slovanské říši. „*Zatykač na Štúra trvá dodnes. Jedni vyčítají zbytočné teologické závažie, iní príklon k slovanstvu* (mělo by se psát s velkým „S“ – ip), *osobitne k Rusku, ešte ďalší jeho duchovnú podstatu, ktorej sa nedokážu*

⁸ Ibidem, s. 113.

⁹ Ibidem, s. 129.

¹⁰ Ibidem, s. 93.

zmocnit.¹¹ To se potom jako refrén opakuje i jinde. Jednotlivé kapitoly jako dobře zkomponovaný průvodce ukazují na Štúrovu mnohostrannost. „Polnočná krajina“ (severní): autorka pracuje se Štúrovými texty, třeba Starý a nový věk Slováků. Jde proti proudu času k Římu a Velké Moravě, k misi věrozvěstů, k „národní myšlence“, jež tu má svou hloubku; problém národa a komunismu (Das Slawenthum...), odkazuje na výroky řady světových duchů, samozřejmě nemohla ignorovat D. Čyževského z prvních let Slovenské republiky, tohoto kontroverzního Ukrajince či Rusa – pohybujícího se v Československu, Německu, USA a opět v Německu (Heidelberg), jehož knihovna v Halle je zdrojem značného poznání: ale nevím, pohlédl-li na Štúrovu filozofii objektivně (O Čiževském vznikla před pár lety polská disertace napsaná Ukrajinkou, který ho studovala ve všech uvedených zemích, včetně Slovenska).

„Prosbopisy“, „signum linguae“, tedy jazykový útlak a maďarizace, spoléhání na slovenskou šlechtu, „čistota ideje“, žádosti národa, polemika kolem slovenštiny, zatykač a dragonáda, politický vězeň a mystérium křesťanské oběti: „*Ak niečo nesmie byť obetované, tak je to národ. Národ predstavuje celistvosť v zmysle Aristotelovy myšlienky: Duch zjavuje pravdu len v celku.*“¹² Metafyzická substance, anima, ale i „energie omylu“, jak Podracká cituje Šklovského s jeho studií a Lvu Tolstém, a nakonec duchovní stát, k němuž Štúr podle autorky směřoval skrze jazyk, kulturu a národ. Ať tak či onak: autorka vidí Štúra jinak, než je v poslední době obvyklé, vrací ho kamsi ke zkoumání Dmytra Čyževského, k jeho křesťanství, k duchovní podobě, jistěže lze na to pohlížet souhlasně i kriticky. Ale nebýt tohoto pojetí, byla by naše představa Štúra chudší a hlavně: Štúr tu není národně omezen, směřuje od národa k něčemu obecnému, nadčasovému.

Daniel Hevier: *Štúr bedeker*. Ilustrácie Daniel Hevier. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015.

Je to originální uchopení tématu Štúr, podobně, jako kdysi uchopil dějiny slovenské literatury Lubomír Feldek. Přehledovou, zábavnou, kontaktní formou podat celistvý, původní, hodně osobní obraz. To se Hevierovi podařilo. Samozřejmě pracoval s texty, sám se s nimi znovu nebo, jak přiznává, i nově seznámil, nově přečetl, takže námítky by mohl vznášet ten, kdo by byl na jeho znalostní úrovni a dokázal by ukázat, jestli se autor někde nemylí, jestli někde nedošlo ke krátkému spojení apod. Nicméně ani to není důležité: rozhodně je toto podání Štúra blízké dnešnímu čtenáři, snad i studentům, pokud vůbec něco čtou. Živost textu podporuje i uvádění ankety, možná fiktivní, jak se mi některé výpovědi opravdu zdají.

Důležité je také to, že autor své výklady řadí podle abecedy, vybírá i střepinky zajímavostí, aniž by Štúra ponechal jen v této poloze: pomalu vyrůstá celistvý obraz, aniž by zajímavůstky byly potlačeny, například postoj k různým jazykům, včetně

¹¹ PODRACKÁ, D. *Zatykač na Štúra*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015, s. 7.

¹² *Ibidem*, s. 96.

angličtiny. Hezky je ukázán vztah k alkoholismu, nikoli však k pití alkoholu, našel v jeho životě i askezi, realisticky a bez patosu uviděl jeho básnické umění, ale našel tu ve stopách svých předchůdců i poetické perly, přesně zachytil křesťanství štúrovců, nevyhnul se ani literární topologii, ukázal, jak vypadala za jeho časů Bratislava, atraktivně vidí jeho cestování, najdeme tu jeho životní kalendárium, dětské roky, vize naší civilizace jako soubor reflexí, kritiku Západu, a na to na všechno otázky, zda se čtenář s tímto ztotožňuje, to je obratně interaktivní; objevný je pohled na Štúra jako ekonoma, jako na mladého muže své doby, jenž se uměl oblékat, píše o jeho fajfce, o jeho sportovním založení – to vše ukazuje národní idol z lidské, antropologické stránky. Štúr jako řečník, znalec dějin, ale nevím, zda je třeba mrtvého jaksi zatěžovat otázkami, jak by se choval k současné migraci. I takové věci jako hravost najdeme u Štúra, humor – vše v heslech podle abecedy. Ten, kdo hledá encyklopedii Štúra, najde tu skoro všude nějaký odkaz: idol, idealizace, pomluvy, knižní průmysl, kodifikace, vztah k různým tvůrcům (Hollý, Kollár), ke komunismu (trochu laciná aktualizace), korespondence, lákavá a někdy využívaná paralela s Kossuthem, kritika, Maďaři, taky otázka, jaký by měl dnes Štúr vztah k Maďarům, Štúr jako maturitní otázka, Štúrova mnohostrannost, za co za všechno byl Štúr považován, ale některé aktualizací otázky někdy podléhají dobovému ideologickému diktátu nebo módě. Oproti vážné Podracké je to dobrá zlehčená alternativa, ale někde je autor trochu „za čarou“, příliš podlehl hravosti a hlavně dobové služebnosti, tomu, co by se dnes mělo nosit... Nicméně ukázal Štúra jako člověka z masa a kostí, který měl smysl pro praktické věci, na leccos měl vlastní názor, zdaleka nebyl uzavřen jen v několika okruzích. Snažil se ho živě spojit s naší současností. A co jako Čech oceňuji zvláště: jako asi jedinému Slovákovi se autorovi podařilo přepsat české texty v podstatě bez chyby.

József Demmel: *Ludovít Štúr*. Přel. Galina Šándorová, Bratislava: Kalligram, 2015 (maďarský originál vyšel v Kalligramu 2011).

Možná jediné vědecké dílo o Ludovítu Štúrovi v jeho jubilejním roce vyšlo na Slovensku Maďarovi, ale maďarsky je dopsal a vydal už před čtyřmi roky. Je to přísná vědecká studie, vycházející z analýzy Štúrovy biografie: nazval bych ji antropologickou. To, co mě však jako Čecha fascinuje, je to, v čem se shoduje jak maďarský autor, tak Rudolf Chmel ve svém doslovu: Štúra jako by se báli Slováci i Maďaři, jako by se na něho nemohli dívat „normálně“ jako na každou podobnou osobnost, tak trochu národní mýtus. Maďar se už od samého počátku jako by Slovákům omlouval, že jeho vidění musí být tak trochu maďarské a že se nebude některým Slovákům líbit. Rudolf Chmel sice ve svém doslovu věří v nějaké maďarsko-slovenské protnutí, ale v podstatě vychází z téhož, tedy z toho, že slovenské a maďarské vidění se musí lišit. Tomu rozumím, neboť vědec v humanitních a sociálních vědách je určován tradicí, prostředím své kultury, politiky, národním společenstvím, neboť...: ale kde potom zůstal vědec, jenž by měl všechny tyto věci nahlížet na základě faktů. Právě proto dovedu ocenit – jako

to ocenil můj slovenský kolega, špičkový filolog, jenž mi knihu daroval, že se Demmel s tímto „komplexem“ vyrovnal se ctí. Šel především ad fontes, bibliografie má 45 stran, obsáhlé jsou obrazové přílohy, jen mi chybí jmenný a věcný rejstřík – proč ho neudělali, nevím, je to zcela nepochopitelné.

Na prvním místě stojí zkoumání Štúrova kultu a tu se ukazuje, že mnohé bylo trochu jinak: jako osobnost začíná vystupovat déle po smrti, než se obvykle tvrdí, zmiňuje i kritické postoje k Štúrovi v slovenském prostředí i maďarské mlčení, další část je biografická, skutečně dobrá, jdoucí do detailu, k vztahům k jednotlivým lidem, dobírá se k jeho tzv. soukromému životu, další část zkoumá vztahy ke kulturním a politickým danostem doby včetně sebevraždy či nešťastné náhody na samém konci. Asi s některými věcmi nebudou slovenští štúrologové souhlasit, ale autor je nicméně ve formulacích opatrný a snaží se je „pulírovat“ co nejjemněji, vychází však vždy z faktografie vyzkoumané v různých archívech v Maďarsku i na Slovensku. Štúr byl součástí uherských, ale i slovenských dějin: problém je v tom, že maďarsky jde o jedno slovo, takže nemůžeme diferencovat – dobře míněný pokus prof. Istvána Käfera, jenž nahradil „Magyarország“ slovem „Magyarhon“, tedy něco jako „maďarská vlast“ nám tu nepomůže; stále je tu v názvu jen jediný státotvorný národ, což nemůže nebýt kontroverzní. Zajímavá je tu úloha Čechů: autor se jimi příliš nezabývá, jen zcela funkčně, ale často stojí v pozadí jako třetí hráč a nemyslím si – na rozdíl od Rudolfa Chmela – že se Štúr chtěl vyrovnat jen Maďarům; tertium datur a to byli Češi v pozadí – pro Slováky, ale i pro Maďary – a jsou v jistém smyslu dodnes.

Demmel i Chmel ukazují, co se na Slovensku obvykle ze Štúra příliš neprobírá: na čelném místě stojí proslulý spis *Das Slawenthum...*, jak jinak. Kniha nadaného historika (roč. 1982), významného znalce Slovenska a slovensko-maďarských vztahů, jenž napsal už 4 knihy na různá témata: tato je jeho mistrovský kus; pro vnímavé vytváří zajímavý most do budoucna i k společnému výzkumu společné minulosti: nejde o to, aby se historikové a filologové obou národů na všem shodli, ale aby si rozuměli a věděli, proč se v něčem liší nebo naopak v čem se shodují. I když kniha jistě nevzbudí jen uznání, ale i kritiku a polemiku, je zdravým vykročením k zmezinárodnění Štúrova odkazu.

Ludovít Štúr. Štúdie a eseje. Bratislava: Kalligram & LIC, 2015.

V roce Štúrova výročí vyšla na Slovensku řada publikací, ale málo skutečně vědeckých knih: jeden překlad překladu, žádná nová kritická edice a spíše retro a ohlasová literatura. Souborně jsme některé věci komentovali pro pravidelnou rubriku *Spoza Moravy* jako tradiční recenzní blok pro *Slovenské pohľady*.

Stranou zůstal sborník s podtitulem *Štúdie a eseje*, který vydal Kalligram ve spolupráci s Literárním a informačním centrem. Představuje kompaktní vědeckou a reflexní entitu, i když často jde jen o souhrn již dříve vydaných studií, jak o tom píše editor svazku Rudolf Chmel. Autory jsou renomovaní lingvisté, literární vědci,

kulturologové, spisovatelé v širokém slova smyslu; najdeme tu však i texty poněkud plytké, psané spíše příležitostně s povrchními znalostmi, takže těch si všimnat nebudeme, stejně jako většiny přetištěných prací nevalné úrovně.

V kvalitativním čele sborníku stojí studie prominentního lingvisty Juraje Dolníka, vskutku dobře promyšlená: důkladně rozebírá zejména Štúrovo úsilí o celistvost koncepce, vychází z Hegela, z volní jednoty a z dialektiky Slovanů a Slováků. Když píše o Štúrově nabídce dnešku, uvádí: „*Za tým (za slovenskou autenticitou, která je projevem autenticity slovanské – ip) je viera v sebazpoznávaciu schopnosť slovanského ducha aj v ére, v ktorej je človek impregnovaný, duchom ‘kapitálu’. V konaní v duchu vlastnej autenticity s rešpektovaním takého konania aj inými spočíva koniec koncov vlastenectvo.*“¹³ Podobně důkladně analyzuje Slavomír Ondrejovič Štúra jako myslitele o jazyce a ukazuje jazykový kontext jeho úvah a jeho vztah k různým jazykům a racionalizuje a do dneška převádí jeho výroky o různých jazycích. Důkladná je i práce Tibora Pichlera o Štúrově protestantismu: pozoruhodné je, že takřka všichni skutečně kvalitní přispěvatelé, většinou se už předtím Štúrem zabývajíc, nevynechali ani jeho německy psaný traktát *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*. Vladimír Petřík ve své velmi dobré studii píše o recepci Štúra Štefanem Krčmériem a Alexandrem Matušskou, zmiňuje i Jiráskovo německé bratislavské vydání s českými poznámkami z roku 1931, nezná však knihu o Jiráskovi jako rusistovi a slovakistovi. Vůbec je bibliografie svazku hodně „výběrová“. Pěkná je studie Jany Pátkové u Štúrově českém básnickém cyklu *Dumky večerní*, leč nenajdeme tu nic o básnickém cyklu obecně, o jeho teorii, natož o mezinárodním projektu Reinharda Iblera.¹⁴ Vůbec bolestí sborníku je ostrakizace některých děl a jmen, jež by tu byla hodně relevantní. Přínosná je práce Teodora Münze *O čom Štúr nehovoril*, také Dany Hučkové a samozřejmě již zmíněného Józsefa Demmela, jenž ve své studii *Slovenská dráma v Uhorsku* vychází z metodologie britského antropologa Victora Turnera o společenském dramatu, jehož předstupněm je „porušení rituálu“, v daném případě např. výlet na Děvín roku 1836.

Velmi si také cením příspěvku Augustína Maťovčíka o štúrovském bádání české literární historičky Zdenky Sojkové (1921–2014), která o Štúrovi napsala čtyři knihy. Text Juraje Buzalky neodmítám, ale je až příliš originální a obsahuje řadu krátkých spojení, než aby se romantická postava Štúra dala tak jednoduše spojovat s mýtem Vinnetou, i když jeho pojetí v podstatě chápu; je mi však vzdálený pohled na Karla Maye jako oblíbené Hitlerovy četby, i když tomu tak bylo a všichni vědí proč: spojování romantického vůdcovství s rysy současné politiky je podle mě dost násilné. Takřka ideální je syntetický záběr editora Rudolfa Chmela, jenž zde využil svých starších

¹³ CHMEL, R. (ed.). *Štúdie a eseje*. Bratislava: Kalligram, Literárne informačné centrum, 2015, s. 25.

¹⁴ Viz IBLER, R. (Hrsg.). *Zyklusdichtung in den slavischen Literaturen. Beiträge zur Internationalen Konferenz, Magdeburg, 18.–20. März 1997. Vergleichende Studien zu den slavischen Sprachen und Literaturen*. Bd 5, herausgegeben von Renate Belentschikow und Reinhard Ibler. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Wien: Peter Lang Verlag, 2000.

příspěvků: ukázal Štúra a štúrovce jako činitele, kteří Slovákům nadlouho určili jejich postup i se všemi úskalími.

To, co je ve sborníku dobré a inspirativní, již bylo uvedeno. A je tu třeba pochválit spolupráci obou institucí na vydání tohoto zajímavého svazku. To, co je problematické: sborník napsali asi jen „*hoši a holky, co spolu mluví*“ (na Slovensku mělo Štúrovo výročí i zcela jinou odezvu); chybí tu větší názorová pluralita, střety a polemika, i když je přece jen někde nacházíme (právě v některých vybraných textech). L. Štúr – nehledě na několik neslovenských přispěvatelů a snahu dalších – tu zůstal čistě slovenským fenoménem, nebyl výrazněji ukázán v širším komparativním průřezu. Chybí mi tu také silný český hlas: kromě knih Zdenky Sojkové tu není nic současného českého: myslím, že by to heterogenitu díla mohlo jen posílit. To, co mě šokovalo nejvíce: totální absence Dmytra Čyževského a jeho skvělé knihy o Štúrově filozofii¹⁵: jako by ji ani v Bratislavě za Slovenského štátu nevydal. Snad se dočkáme příště.

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Ústav slavistiky

Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Arna Nováka 1, 602 00 Brno – Česká republika

ivo.pospisil@mail.muni.cz

¹⁵ ČYŽEVSKÝJ, D. *Štúrova filozofia života: kapitola z dejín slovenskej filozofie*. Bratislava: SZS, 1941.